

Stadhouder politicus met een

- door Wout

Als gevolg van de gemeenschappelijke aanval van Engeland en Frankrijk op de Republiek in 1672 werd Willem III op 9 juli stadhouder van Holland en een week later van Zeeland.

De jonge stadhouder, tevens kapitein-generaal van de Nederlandse troepen, had verder een onbezorgd leventje kunnen leiden, indien hij akkoord was gegaan met de door Frankrijk en Engeland aangeboden vredesvoorwaarden van Heeswijk van 16 juli. Die voorwaarden zouden hem soeverein heerser hebben gemaakt van een in territoriale omvang en economische mogelijkheden beknotte staat.

Tegenover de Staten-Generaal liet Oranje evenwel weten dat 'men sigh liever aan stucken behoort te laten houwen als sulckken acoort te maecken; dat hetgeen op sijn persoon slaet, van sijn vyanden komt en niet van sijn vrienden'.

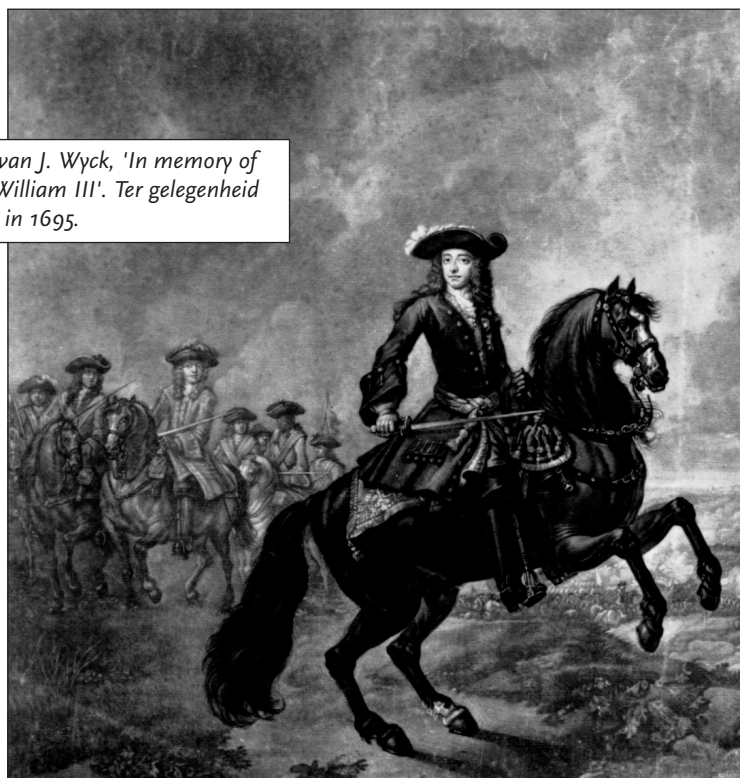
Kossmann stelt dat het weigeren van de Engels-Franse condities het beslissendste moment in het bestaan van Willem III was. Hij ambieerde de soevereiniteit wel - in 1675 ondernam hij pogingen hertog van Gelre te worden- maar toch stelde hij op dat moment de integriteit van de Republiek boven zijn persoonlijke aspiraties.

Karel II en Lodewijk XIV zouden zich snel realiseren dat Willem III een formidabele tegenstander was. Oranje steunde de parlementaire oppositie tegen Karel II waardoor deze gedwongen werd in februari 1674 vrede met de Republiek te sluiten. Pogingen van Willem III zijn Engelse oom bij de oorlog tegen Frankrijk te betrekken mislukten. Karel II bleef officieel neutraal, maar in het geheim bleef hij toch een bondgenoot van Lodewijk XIV die hem regelmatig geld gaf om te voorkomen dat de Engelse vorst gedwongen werd een hem niet welgezind parlement bijeen te roepen.

Voor Willem III was Lodewijk XIV de vijand bij uitstek. Eerst moest het voortbestaan van de Republiek veilig gesteld worden. Aan het eind van 1672 hoefde Willem III niet meer te vrezen voor een ineensstorting van de Republiek, maar Oranje wilde meer. Volgens Willem III was Lodewijk XIV uit op de vestiging van een universele monarchie die heel Europa in zijn greep probeerde te krijgen. Lodewijk XIV bedreigde in Willems optiek de vrede in Europa en zijn streven naar expansie diende een halt te worden toegeroepen.

Om dit expansiestreven tegen te gaan, sloot de stadhouder in 1673 met de Duitse keizer, Spanje en de hertog van Lotharingen een

J. Faber, naar een schilderij van J. Wyck, 'In memory of our late Glorious Deliverer William III'. Ter gelegenheid van de inname van Namen in 1695.

Quadruple Alliantie die zich tot doel stelde Frankrijk terug te brengen tot de omvang die het land in 1659 bij de Vrede van de Pyreneeën bezat. De gebieden die Lodewijk XIV bij de Vrede van Aken had bemachtigd, dienden te worden teruggegeven. De Spaanse Nederlanden moesten de veiligheid van de Republiek garanderen en als een barrière fungeren tegen Frans expansionisme.

Over de vraag of Lodewijk XIV een universele monarchie wilde vestigen discussiëren de historici al jaren. Volgens Kossmann had Lodewijk XIV geen programma voor de vestiging van een universele monarchie. Volgens Lodewijk XIV was de verovering van stukken van de Spaanse Nederlanden gebieden bedoeld om een veilige grens met Spanje in het noorden te creëren. De Franse koning liet zich door de Engelse diplomaat Sir William Temple overtuigen dat de Republiek recht had op een veilige barrière tegenover Frankrijk. Bij de Vrede van Nijmegen gaf hij de steden Limburg, Charleroi, Binche, Ath, Oudenaarde, Kortrijk en Gent terug aan Spanje.

Willem III, verkeerde missie?

Troost -

Voor Willem III was dit echter niet voldoende. De Vrede van Nijmegen was slechter dan die van Aken en had dus bij lange na niet het doel verwezenlijkt dat de leden van de Quadruple Alliantie zich oorspronkelijk gesteld hadden. De strijd diende dus voortgezet te worden. Die strijd kreeg zelfs een religieus karakter. Volgens Oranje was hij een werktuig in Gods hand om Lodewijk XIV tot staan te brengen. Maar ook Lodewijk XIV schreef zijn successen toe aan de wil van God. In mijn biografie over Willem III heb ik geschreven dat de lezer zelf maar moest beslissen aan wiens kant God stond. Ik zelf denk dat God helemaal

geen partij had gekozen in het conflict, maar dat de beide kempfanen, voor wie de vergroting van hun gloire zo enorm belangrijk was, onbewust God voor hun karretje probeerden te spannen.

Na de Vrede van Nijmegen besloot Lodewijk XIV zijn grens in de Elzas en Lotharingen te versterken, aangezien de Duitse keizer na 1672 een aantal keren ongestoord de Elzas was binnengekomen. De omstandigheid dat deze politiek werd uitgevoerd door Colbert de Croissy en Louvois, twee uiterst agressieve politici, was koren op de molen van Willem III. Voor Willem III was dat het zoveelste bewijs dat de Franse monarch zich schuldig maakte aan wat we tegenwoordig imperialisme noemen. Franse maar ook Angelsaksische historici spreken daarentegen liever over een agressieve verdedigingspolitiek, die door Willem III verkeerd werd geïnterpreteerd. Ik ben geneigd het standpunt van Lucien Bély en Ragnhild Hatton te ondersteunen, maar professor van Deursen deelde in een recensie van mijn biografie over Willem III in *Trouw* van 7 juli 2001 mijn

standpunt niet: 'beveiliging van de Franse grenzen kwam altijd neer op uitbreiding, nooit op inkrimping van grondgebied.....kortom, vredespolitiek van een soort waarin geen agressor hem kon verbeteren. Vrede op Franse voorwaarden bleek telkens weer de naburen heel wat grondgebied te moeten kosten. Ik ben dan ook minder dan Troost geneigd het als een tragisch misverstand te betreurden, dat Willem de fundamenteel vredelievende bedoelingen van zijn tegenstander niet heeft onderkend'.

Van Deursen heeft, denk ik, net als de Nederlandse historici van Fruin tot en met Geyl meer begrip voor het optreden van Willem dan voor dat van Lodewijk XIV. Ik wilde voorkomen dat mijn interpretatie van de buitenlandse politiek van de stadhouder-koning teveel beïnvloed werd door het nationalisme dat zoveel historici in zijn greep heeft gehouden. Ik geloof niet dat ik daardoor teveel sympathie ben gaan koesteren voor de handelwijze van Lodewijk XIV.

De aanval van Lodewijk XIV op de Republiek in 1672 getuigde van een niet te rechtvaardigen agressie. Willems kracht lag in zijn optreden in 1672 toen hij vanuit een bijna hopeloze situatie terugvocht. Ik kan me voorstellen dat Willem III zijn Franse rivaal een lesje wilde leren, maar de wens Frankrijk tot de grenzen van 1659 terug te dringen was niet realistisch. Al in 1675 pleitte Amsterdam voor vrede met Frankrijk omdat de oorlog de economie enorme schade toebracht en bovendien de macht van de stadhouder teveel vergrootte. Willem III zette de strijd echter voort, wat Lodewijk XIV ervan overtuigde dat de prins van Oranje 'wars is van elke concessie en gelooft zijn autoriteit te kunnen bewaren door middel van oorlog'.

Ik ben van mening dat de missie van Willem III, het bestrijden van Lodewijk XIV, aanvankelijk terecht was. Hij heeft echter verzuimd op tijd zijn doelen bij te stellen. Zijn streven naar vergroting van zijn gloire speelde hem duidelijk parten. Daardoor groeide het wantrouwen tussen Willem III en Lodewijk XIV zodanig dat ze niet meer rationeel over elkaar konden oordelen. De medewerkers die Willem had uitgezocht, Bentinck, Fagel en Dijkvelt stelden de politiek van de stadhouder niet ter discussie. Dat deed eigenlijk alleen Amsterdam, waarvoor Willem III wel degelijk angst koesterde. Op 4 september 1688 schreef de prins immers aan Bentinck 'car j'appréhende toujours cette grosse ville'. In 1688 steunde de Amstelstad Willems expeditie naar Engeland en de oorlog die toen uitbrak. Die oorlog was misschien niet uitgebroken als Willem III in de jaren zeventig op tijd de bakens verzet had.